

גליון

מעורלפת
ספירים

במשנתו של הבעש"ט הקדוש

פרשת

ויחי

גליון קמ"ז

מאמר "עין הרע וסיבותיו"

משמעות המושג "עין הרע" | א. "עין הרע" - ריגון הבריות | ב. "עין הרע" - כוח ארסי הבא מן ההבל העולה מן המחשבה | ג. "עין הרע" - ניצוצות היוצאות מן העין הבאות על ידי יסוד האש או כח הדוחה | ד. "עין הרע" - השפעת כוחות הנפש על גופים אחרים | ה. "עין הרע" - מסירת דין חבירו לשמים

משמעות המושג "עין הרע"

במאמר זה נשתדל לבאר את המושג הנקרא "עין הרע" שהוא עניין יסודי ובסיסי - להבנת כמה וכמה עניינים - אשר יש לעמוד על טיבו ולהבינו על בוריו. מתחילה נבאר משמעותו - ואופני פעולתו - על פי המבואר בחז"ל ובראשונים ובאחרונים על דרך הפשט, ובהמשך נבאר את ענייני הפנימי על פי המבואר בספרי החסידות, ואת שייכותו לעבודת האדם את השי"ת.

בתנ"ך כבר מצינו כמה פעמים את המושג "עין הרע", אך בכל הפעמים הכוונה היא בפשטות למבט ה"טוב" והשמח שיש לאדם בשעה שהוא עוזר ומסייע לרעהו - "טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל",^א וכן להיפך המבט ה"רע"

והעצוב שיש בעיניים לאדם הנמנע מלעזור לחבירו, הן מפני שאינו רוצה וחפץ בכך,^ב הן מפני שמצבו קשה ואין לו מה ליתן,^ג שבשני האופנים הללו "עינו רעה" בממון של עצמו - ולכן אינו רוצה ליתנו לרעהו.^ד

אולם בחז"ל מצינו ב' חידושים במשמעות העניין ד"עין הרע". החידוש הראשון הוא ההתייחסות ל"עין הרע" לא רק כתיאור סיבת פעולה מסויימת ופרטית באדם, אלא כתיאור את תכונת הנפש של האדם באופן כללי, והיינו אדם זה הינו "בעל עין הרע", וכדעת רבי אליעזר במסכת אבות^ה שהתכוונה הטובה ביותר היא "עין טובה" והגרועה ביותר היא "עין הרע",^ו ובטעמא דמילתא ביאר המהר"ל^ז כי העין הטובה מלמדת ומורה על נפש טובה וכן להיפך, וכן

לשפוט הכל לרעה, אינו מסתפק בשלו, ומקנא חבירו, ודנו לכך רעה, ומרהר אחר רבו, ואחר הקדוש ברוך הוא, ומסתפק ביסודות הדת, ובתורה משמים, ובפירושה שקבלנו ואינו זוכה לאוצר התורה, ויורד לגיהנם.

ועי' מש"כ בהון עשיר (מס' אבות פ"א א): הרחק משכן רע. שיש לו עין הרע, אעפ"י שכל שאר מעשיו הם טובים, כי אמרו ז"ל (ב"מ פ"א א) שצ"ט מק' מתים מעין הרע, ומדה גרועה זאת א"א להוציאה מאדם המוטבע בה, לכן צריך להרחיק ממנה שלא לעמוד במקום סכנה.

זו"ל (דרך חיים אבות פ"ב): כבר אמרנו למעלה, כי מעלת רבי אליעזר במה שהיה לו כח נפש נבדלת מן הגוף ובוזה היה בעל נפש טוב, ולפיכך שבח המדה עין טובה כי בעל נפש טוב יש לו עין טובה, כמו ההיפוך מי שהוא בעל נפש רע הוא עין רע, כי כן קראו רז"ל בעל עין הרע בכמה מקומות עין רעה נפש רעה, כמו שתמצא בפרק הזהב (ב"מ ר"ב א) סלע שפחתה פחות משתות מי שאינו מקבלה אינו אלא נפש רעה ואין זה רק שהוא עין רע, שכן אמרו במקום אחר (שם ע"ב) המעמיד עצמו על זוזי נקרא עין רעה ודבר זה נמצא בכמה מקומות ואין צריך לדבר זה ראי'.

וממשיך שם המהר"ל: ולפי האמת כח הראות הוא כח הנפשי נבדל יותר מכל שאר החושים. וכבר הביאו ראיות ברורות על זה איך כח העין הוא כח נבדל, שאם לא כן לא היה רואה בעין שהוא קטן, השמים הגדולים, רק בודאי מקבל כח הראות את המראה נבדל מן הגשם, ועוד האריכו בזה, וזה ראייה שכל הראות הוא כח נבדל. ועוד ראייה מן הכתוב כי כח הראות הוא כח נבדל קרוב אל השכל, כי משתתף השכל עם הראות בלשון ראה, שכשם שיבא לשון ראה על העין יבא לשון ראה על השכל, לומר רואה אני דברי פלוני וכתוב (קהלת א) ולבי ראה, ומזה מוכח כי כח הראות כח נבדל. ולכך היה רבי אליעזר נמשך אחר מעלתו והכנה אשר בו שהיה לו נפש נבדלת, והמדה אשר היא מחויבת מן המעלה הזאת שהוא בעל עין טוב, ולכן שבח רבי אליעזר בן הורקנוס המדה הזאת ואמר עין טובה.

^א משלי כב ט.

^ב דברים כח נד-נד; שם טו ט.

^ג משלי כג ו.

^ד וכמש"כ המהר"ל בפירושו דרך חיים (אבות פ"א מ"א): ויש מקשים בסיפא דקאמר יתן ויתנו אחרים חסיד מה חסידות יש כאן הרי מחויב שיתן צדקה, ובשביל שמקיים מצות צדקה אין ראוי שיהיה נקרא חסיד רק שאינו רשע. אבל לפי מה שפירשנו לא יקשה כלל, כי מה שאמר יתן ויתנו אחרים היינו שהוא משתדל בכל כחו שיתנו אחרים מטריח ויעשה אחרים שיתנו, והיה די שיאמר אני אתן מה שהשי"ת צוה אותי אבל לטרוח עצמי שיתנו אחרים כיון שכבר עשיתי המוטל עלי, וכהאי גוונא אינו מחויב רק הוא מדת חסידות. פשיטא אם לא יתן אף על גב שהוא מטריח עצמו שיתנו אחרים, אין ראוי שיהיה נקרא חסיד כי מה חסידות יש כאן שהרי הוא אינו נתון ולפיכך יאמר עינו רעה בשלו. ויש מקשים שהיה לו לומר עינו רעה בלבד ולא שייך לומר עינו רעה בשלו דהא בשלו אין עינו רעה רק עינו רעה באחר שאינו רוצה לתת לו וכדכתיב (דברים ט"ו) ורעה עינך באחיו, ואין זה קשוי כי ה"ל משמשת בלשון עם והוא ב"לית הכלי כמו באבן יד הכהן (במדבר ל"ה), והנה שהוא בעל עין רע עם ממון שלו, וכן עינו רעה בשל אחרים שהוא נוהג מנהג עין הרע עם ממון שהוא של אחרים. ואין הפירוש שנתן עין הרע בשלו, רק פירושו שיש לו עין הרע בשלו שאלו היה עין טובה היה נתון לאחר אבל יש עין רעה בשלו לכך אינו נתון לאחר.

אולם עיי' מש"כ בספה"ק מאור ושמש (פר' כי תבוא) וז"ל: גם אמר תרע עינו לשון רע עין אין לו שייכות רק באדם שנתן עין רעה במה שיש ביד זולתו אבל בדבר שבידו ואינו רוצה ליתן לאחרים היה יותר נופל לשון רע לבב.

^ה אבות ב ט; ועיי' שם יא.

^ו כמבואר בתפארת ישראל (ויקין אבות פרק ב צא): עין רעה. דכשהשקפת עין כלול

מצינו שכתב הרמב"ם¹ בטעם מצות "השב תשיבם"² שהוא כדי שתסיר מן האדם "תכונת העין הרע".

החידוש השני שאנו מוצאים בחז"ל הוא בנוגע לפעולת ה"עין טובה" או ה"עין הרע" והשפעתה על הזולת - לטוב או לרע, אשר על כן אנו מבקשים בכל יום "ותצילנו מעין הרע", אשר אופני ודרכי פעולתם יתבארו להלן בכמה דרכים.

וכמבואר בחז"ל שבעוד שה"עין טובה" משפיעה על הזולת שפע וברכה, וכמו שאמרו בזה"ק³ על הפסוק⁴ "טוב עין הוא יבורך" - "אל תקרי 'יבורך' אלא 'ברך'",⁵ הרי שה"עין הרע" משפיעה על הזולת לרעה והעדר ברכה.

בכוח העין הרע להשפיע על ממונן חבירו, וכנודע מחז"ל⁶ ש"אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין", ואף הלכה אמרו במסכת בבא מציעא⁷ שאסור לשטוח טלית של אבידה בפני רבים משום עינא, וכמו שמפרש רש"י

"שתשלוט בה עין הרע של האורחים", וכן אמרו בבבא בתרא⁸ ש"אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", וברש"י ביאר טעמא "שלא יפסידנה בעין הרע", וכן נפסק גם בשולחן ערוך⁹, וכתב מהר"ח אור זרוע¹⁰ שכמו כן לא יסתכל בכל עסק משא ומתן של חבירו, ובאבות דרבי נתן¹¹ נוסף שאסור להסתכל בכל דבר שהוא של חבירו משום "עין הרע"¹².

וידוע מה שכבר נחלקו הראשונים בהאיסור שלא להזיק ב"עין הרע" אם הוא מעיקר הדין, לדעת הרמב"ם אינו אלא מידת חסידות¹³ [ולשון 'איסור' אינו בדווקא כמש"כ הריטב"א¹⁴], אבל חולקים עליו הראב"ד ושאר הראשונים. לדעת רבי יעקב סקילי בספרו 'תורת המנחה'¹⁵ נלמד איסור זה מ"לא תחמוד" ושמה הוי דאורייתא, מדברי רבי יהודה החסיד בספר חסידים¹⁶ נראה שמקורו באיסור גזילה, וכן נראה דעת הלבוש¹⁷, אלא שעדיין אינו מוכרח שהוא מחייב בתשלומין¹⁸.

¹ שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד.

² דברים כב א.

³ וזה לשון הוה"ק (ח"ג פר' אחרי דף סג ע"ב): ת"ח מה כתיב ביה בכהנא (משלי כב) טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך בגין דהוא הוה זמין דיתקיים ברכתא על ידיה בהאי, ואית ב"ב דהוא זמין לאתקיימא לוטוין על ידיה ובכל מה דישנא לייתי לוטוויא ומארה ובעייתא, כגון בלעם דאקרי רע עין, דהוה זמין בכל ביש ולא הוה זמין לטב, ואף על גב דברך, ברכתיה לא ברכתא ולא אתקיים, וכד הוה לייט כל מאן דלייט אתקיים ואפילו ברגעא חזא, ועל דא כתיב (במדבר כד) שתם העין, בכל אתר דענייה שלטא אתלטייא.

⁴ משלי כב ט.

⁵ תענית ח ע"ב, ב"מ מב ע"א.

⁶ ל ע"א.

⁷ ב ע"ב.

⁸ ח"מ ס' שעה סע' ה.

⁹ וז"ל (דגישת מהר"ח אור זרוע סימן א): ומכאן שלא יראה אדם בממונן חבירו בשעה שעושה משא ומתן שלא יבא לידי חימוד או קינאה או עין הרע.

¹⁰ כך איתא שם (נ"ב פ"ג): עין רעה שלא תהא עינו של אדם רעה בממונו של חבירו לא בכניו ולא בכנותיו ולא בצאנו ולא בבקרו ולא בכל מה שיש בינו.

¹¹ והוסיף עוד בקיצור שולחן ערוך (ס' ספג סע' ו): אסור לעמוד על שדה חבירו להסתכל בה בשעה שהיא עומדת בקמותיה, שלא יזיקה בעין הרע. ומכל שכן שאסור להסתכל בחבירו, בענין שיש לחוש שיזיקו בעין הרע ואפילו בעסקיו ובמעשיו שאין בהם חשש היזק עין הרע, אם עושה בכיתו וברשותו אסור להראות שלא מדעתו, שמא אינו חפץ שידעו אחרים ממעשיו ונסקו.

¹² לש' הרמב"ם בתשובותיו לחכמי לונג'א: אדם דאמרנין שלא יראה אדם בקמת חברו משום עינא גיבשא, אלו דברי חסידות הם שלא יענין בו בעין הרע (שו"ת הרמב"ם מהדו בלאו ס' שצ"ה - הובא במגדל עוז בהל' שנינים פ"ב ס"ח).

¹³ ז"ל (מגילה כח ע"א): איתא במסכת סנהדרין (ס"ג ב) אסור לאדם לעשות שתופת עם הגוי שמא יתייבחי לו שבועה והתורה אמרה לא ישמע על פוך, והנכון דהיא לאו איסורא ממש דאורייתא או דרבנן אלא מדת חסידות בעלמא וכענין שאמרו (ב"מ ע"ה ב) אסור לאדם שילוה מעותיו בלא עדים ואסור להלוות את הגוי ברבית (עי' ב"מ ע"ב ב) וכענין שאמרו (גיטין ל"ח ב) אסור לשחרר עבדו דמשחרר עבדו עובר בעשה וכדפרש' בסדר נזיקין, מורי נ"ו.

¹⁴ ז"ל שם (פר' משפטים דרשה ח עמוד 275): ובלא תחמוד תלוי כל היזק שיבא לאדם מחברו על ידי ראיית העין, וכמו שאמרו רז"ל (בבא בתרא ב ב) אסור

לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה. והוא הדין לכל דבר נחמד למראה, שאסור להסתכל בו ולעיין בעין רעה, מפני שהוא מכלה ומשחית אותו בהבטת העין. ואמרו חכמי הטבע כי כשאדם מעיין בדבר נחמד למראה ומדביק מחשבתו באותו דבר ונפשו קשורה בו, אם אינו יכול להנות מאותו דבר שאינו יכול להשיגו, שהכל המחשבה עולה ושורף ומכלה ומשחית לדבר הנחמד וגם לחומד.

והוסיף על דבריו רבי אליעזר פאפו בספר יעלוצו חסידים (אות קסט): יש גזול ואינו נראה זה הדר עם בני אדם ועינו רעה בשלהם, שמפסיד שלהם בעין הרע, ולכן צריך להתרחק מאוד מלהסתכל בטובת חבירו למען לא תאונה אליו רעה.

¹⁵ לש' ספר חסידים (ס' קסט) הוא כך: יש גזול ואינו נראה זה הדר עם בני אדם ועינו רעה בשלהם.

¹⁶ לש' הלבוש (ח"מ ס' קנז): אסור לאדם להסתכל לחצר חבירו משום דשליט עינא בישא ומזיק בידיה הוא דגריי דליה הוא.

¹⁷ ראה מוש"ק רבי משה פיינשטיין בספרו דברות משה (מס' ב"ב ס' ב): המזיק בעין הרע אף שאסור... ודאי פטור מלשלם, משום דמזיק כזה שאינו בידיים אלא מעניני לחשים וסוגלות אינו נכנס בגדרי מזיק.

אולם ע"י קהילות יעקב (ב"ק ס' מ"ה - בדבר מזיק ע"י סגולה) שכתב וז"ל: באות ח' הביא פא"מ ש"כ בספר א' הנק' שמה"נ בשם ג"א דהזוק צפרנים והאשה עוברת עברה עליהן והפילה חייב הזוקן לשלם מני מדלות. ולעני"ד ז"א כלל דלכל היותר אין על הצפרנים האלו אלא דין בור וכו'.

ופא"מ השיג על דברי הרב הנ"ל דדוקא מזיק ממש חייב בדמי ולדות ולא בריקת צפרנים כיון שאינו מזיק טבעי אלא סגולתי. הגע עצמך בענין עין הרע שנמצא כ"פ בש"ס וכי תעלה על דעתך שאפילו אם תראה בחוש שתיקף אתר הבטת עין הרע בא היזק אטו נתחייבו ממון עבור זה. הלא רק אמרו חז"ל בב"מ ק"ז אסור לאדם שיעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה אבל לא מצינו שאם עמד והזיק שחייב לשלם את"ד פא"מ.

ולעני"ד ערבך ערבא צריך, דמנלן שבאמרו פטור מלשלם ואי משום שלא הזכירו רק אסור לאדם לעמוד כך זהו משום דלא ברי היזק וגם אם יארע היזק א"א להוכיח בירוש' הבטה שלו בא היזק אבל אה"נ דאילו יתברר שהבטתו הזיק היה חייב בתשלומים כדן אדם המזיק, ומה שהביא פא"מ מהיזק ראהו אינו ענין כלל לגנ"ד הדתם ליכא שום היזק והפסד ממון רק צער ומניעת השתמשות בדברים שבצנעה, ואינו שייך כלל לגנ"ד שהוא כשהיה הפסד ממש ע"י העין רע שהנסיג בהבטתו.

א. "עין הרע" - רינון הבריות

והנה באופן פעולת ה"עין הרע" של האדם על זולתו מצינו כמה וכמה מהלכים בראשונים ובאחרונים, האם היא פועלת באופן גשמי - בצורה ישירה או בעקיפין, או שהיא פועלת באופן רוחני וכמו שיתבאר להלן.

האופן הא' והפשוט ביותר הוא מה שכתב המאירי^כ בטעמא דמילתא שאסור לעמוד בשדה חברו בשעה שהיא עומדת בקמותיה, דהיינו משום "עין הרע" כלומר "רנון הבריות" הבא על ידי שבני אדם מסתכלים ומתבוננים בה, וכדרך מה שפירש רש"י את דברי רבי יהודה בפסחים^{כט} שאמר כי אין לקנות שדה סמוך לעיר כי "עין בני אדם שולטת בה תמיד".

ב. "עין הרע" - כוח ארסי הבא מן ההבל העולה מן

המחשבה

האופן הב' הוא מה שהביאו הראשונים בשם חכמי הטבע שה"עין הרע" מזקת את האדם באופן טבעי, וכדברי ר"י אבן שועיב בדרשותיו:^ל "וכבר זכרו זה קצת מחכמי המחקר שיש בני אדם מזיקים בהבטת עיניהם כאפעה שממית בהבטת עיניה והוא דבר מפורסם ומנוסה, ויש חיות ממייתן בקולם עד כמטחוי קשת. ואמר חכם אחד: 'העין תכניס אל

ועד כדי כך אמרו חז"ל שיכולה העין הרע להביא אף למיתה, וכמו שאמר רב בבבא מציעא^{כב} שתשעים ותשע מתים בעין הרע ואחד בדרך ארץ, וכן כתב רש"י על "ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם" - "שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם", וכתב המהרי"ל^{כג} שטעם הבאת העגלה ערופה הוא כי הרגוהו על ידי "עין הרע".

ומצינו שמחשש "עין הרע" נקראת ציפורה בתורה^{כד} "האשה הכושית" - "כאדם הקורא את בנו נאה כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה"^{כה}, וכן מצינו במדרש על הפסוק^{כז} "ויאמר יעקב לבניו למה תתראו" - "אמר להן בני גבורים אתם כלכם נעים אתם כלכם אל תהיו כלכם נכנסים בפתח אחד ולא תעמדו כלכם במקום אחד שלא תשלוט בכם עין הרע", וכן מצינו בסוטה^{כח} "אמר להן לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע".

והנה במה ששינוי במסכת אבות^{כט} לגבי החיסרון ד"עין הרע" שהוא בין הדברים ש"מוציאין את האדם מן העולם" נחלקו הדעות אם הכוונה להחידוש הא' הנ"ל או הבי"ל, דהנה רבינו יונה, מגן אבות, ועוד, מפרשים דהכוונה למי שמזיק ב"עין הרע", ואילו הרמב"ם^ל מפרש^ל דמיירי ב"חמדת ממון" המזקת את בעליה, והיא היפך מידת ההסתפקות^ל.

^כ קז ע"ב.

^כ שמות ל יב.

^כ וז"ל (נתיבות עולם נתיב עין טוב פרק א): אמר ריב"ל אין עגלה ערופה באה אלא בשביל צרי עין שגא ועונו ואמרו ידינו לא שפכה הדם הזה ועינינו לא ראו וכי על לבנו עלתה שזקני ב"ד שופכי דמים הם אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוי.

ופי דבר זה כי נחשב מי שהוא רע עין לגודל רוע הפעל הוא כמו שפיכת דמים, דודאי עינא בישא קטיל וזהו אומנות של בעל עין הרע, ואדם זה בשביל שפטרו בלא לוייה בשביל עינו הרעה נחשב זה ש"ד גמור מן בעל עין הרע כמו שהוא אומנתו ולפיכך ראוי להביא עגלה ערופה. דאם לא כן הלא אין זה שפיכת דמים, אלא מפני צרות עין באה עגלה ערופה וכל רע עין דרכו להמית אנשים בעין רע שלו, ולכן נחשב זה שפטרו בלא לוייה ש"ד גמור שהיה פועל בו עין הרע וכשביל ששלט בו עין הרע נהרג ולכן מביאים עגלה ערופה.

^כ במדבר יב א.

^כ רש"י שם ע"פ תנחומא.

^ל ילקוט שמעוני פר' מקץ רמז קמח.

^{לא} בראשית מב א.

^{לב} לו ע"ב.

^{לב} ב יא.

^{לד} והרע"ב הביא את ב' הפירושים המובאים להלן, וז"ל: עין הרע - כמו עין רעה. שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. ויש מפרשים עין הרע, שמכניס עין הרע בממון חברו או בבניו ומזיק לו.

^{לה} ז"ל בפייהמ"ש (אבות פ"ב מ"ח): עין טובה - ההסתפקות במה שיש לאדם, והיא ממעלות המידות, ועין רעה - הפכה, רצוני לומר: לחשוב את הרב למעט, ולהשתדל בתוספת.

^{לו} וכן פירש במרכבת המשנה לר"י אלאשקר (שם): והנה עין רעה הוא הפך עין טובה, והוא שעין טובה היא מדת ההסתפקות, ההפך הוא רע. וג"כ תקרא עין טובה מדת הנדיבות, הנה ההפך הוא הכילות, והכילי נקרא רע ובליעל, כמו שמצאנו שאמרה אביגיל על נבל הכרמלי אל נא ישים אדוני אל לבו אל דברי הבליעל (שמואל א', כה, כח).

^{לי} עיי שו"ת הרמב"ם שצ"ה, הובא בהל' שכנים ב ט.

^{לז} ז"ל (ב"מ קז ע"א): אסור לאדם לעמוד על שדה חברו בשעה שעומדת בקמתה שמא ישלט בה עין הרע ויביא עצמו לילדי רנון הבריות ואף מפני זו אמרו דרך עצה שלא יקח אדם קרקע סמוכה לעיר ביותר אלא אם כן דעתו להקיפה בגדר עד שלא תהא העין שולטת בה.

^{לח} קז ע"א.

^מ פ"י וירא בלק.

חכמים עיניהם או מיתה או עוני" אין זה מכוח "עין הרע" חלילה, ודלא כמש"כ הרמב"ם בספרו האמונה והבטחון²². עוד ידוע כבר מה שכתב האריז"ל²³ - ובעוד ספרים²⁴ - שיש כוח בהסתכלות העין וכדוגמת בת היענה שמחממת את ביצותיה על ידי עצם הסתכלותה בהם²⁵, ד"הבטה מילתא היא²⁶, ואף "נחש הנחושת" שעשה משה פעל

הקדירה הגמל והאדם אל הקבר'. ואמרו כי אלכסנדר בא עם חילו למקום אחד שהיו בו חיות ממייתים בהבטת עיניהם וצוה לחיילותיו ועשו מראות מצוחצחות ושמו אותן נוכח החיות וזרח ראותן אליהם ומתו כולם. וזה היה ענין בלעם וזהו סתום העיני".
[עוד כתב שם²⁷ דמה שאמרו חז"ל "כל מקום שנתנו בו

שלה, לכן צריך לכסות פניה. ונוהגין לכסות אותה בבגדי צבעונים ונאים, ואחר היחוד תכסה הראשה בצעיף לבן, רמז שקבלה מבעלה רוח דשכב, לה בעלה שעשאה כלי "וחי" קא ע"ב, ע"ח של"ט ס"א, ורחמי דזכר גוברין בה, לכן הצעיף הוא לבן רמזו לרחמים מבעלה.

²² ראה מש"כ בשו"ת ש"י יצחק (סי תסה): וכ"ע יודעים שהבטה מילתא היא, ואם כי המפורסמת א"צ ראי, עכ"ז אזכיר איזה מקומן של רז"ל בזה, בפסחים (נ"ג ע"ג) ונותנין עיניהן בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה, וריש בבא בתרא (ב' ע"ג) אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו כשהיא עומדת בקמותיה, וכ"פ מצינו בגמ' יהיב בי עינא, ומה נעמו דברי ס' הברית (ח"א מאמר י"ז סוף פ"ק ב) אחרי הביאו כמה גמרות ומדרשים מביא מזה"ק אחרי מות, ועל דא תנינן יסטי אדם אפילו ממאה ארחין, ולא יערא בברנש דאית לי עינא בישא, ועש"ב.

ועי' בסידור עמודי שמים להגאון יעב"ז ז"ל בפי' מעמדות ליום ראשון על משנה כלים, כל שבים טהור, וז"ל, הנה נא שמעתי היהודים בארצות תוגרמה תולין ביצת הנעמית בבה"כ כדי לעורר אדם על הכוונה, ולא יביט הנה והנה, כי בת היענה מחממת ביצתה בראייתה, ומוציאה בדרך זה אפרוחיה, מכאן נראה מה חוש הראות פועל עם עצם ההבטה וההסתכלות, וזה ענין נאות לתפלה, ע"ד.

ועיי' בנשמת חיים לר' מנשה בן ישראל (מאמר שלישי פ"ד דף קמ"ד ע"א) מביא מס' לפילוסוף א' שכותב, שלפעמים, אם הגונב במחירת נחבא אל הכלים או באיזה מקום סתור, תפע תפאום פחד ופחת יפול בלבו אנשי הבית, ושם פחדו פחד, בלתי כבת הפחד תסמר שערות ופרש ידו יאלו בעל לבאום, ובחקרו טענה מספקת לשאלתו, אמר, שמענין יוצאים אידיים מהמתורמים אשר ידחם הטבע, וכאשר יוצאים מהאיש המקנא ושונא, שארסיות אותם האידיים יפעלו בנושאים המועגים ובדברים המוכנים לקבל אותו השפע, עד שיתכן שימוטו אנשים בהבטתם, והביא ראי' מהמראה החדשה, שאם הסתכל בה האשה בוסתה יתראה בה מיד כתם דם, ויבשר החכם הזכר שמעין הגנב באשר ראי' מהאפעה שימית האדם בראותו פניו, ובעבור זה גזרו הנביאים, שהפנים מעותדים לעולם לנזק, באשר שם תכנס הארסיות בעיניו ובאזניו ודרך הפה, שהם כלים פתוחים קלים להתפעל באופן שיובל מהם הזיק אף למוח הקרוב לשם, אל כן שאר האברים כולם, וזוהי סיבת עין הרע הובא בכמה מקומות, ועתה אחרי ההודעה הזאת, קיים החכם הזכר שמעין הגנב באשר הוא כונן חיציו על ידי לירות במו אופל לישרי לב, והם לדמים יארובו וימהרו לשפוך דם, יוצאים אלה האידיים הארסיים ופוגעים בפי איש מאנשי הבית ומחליאים אותו ופחדו יפול עליו, כי פחד אליו איד הגנב, פחד ופחת הי' לו, ולא ידע כי בפשו הוא כי לא ידע מה הוא, עכ"ד.

ועיין בהגהות הגאון ר' שאול קאצנעלבאגאן ז"ל על ברכות (ו' ע"א) אילמלי נתנה רשות לעין לראות, ועיי' ג"כ על גמ' זו בס' עולת החודש (לירחא דאלול) ועל מה שפי' בעבודת יום צום, ועל אנשי השרון הי' אומר שלא יעשו בתיהם קברים. ועיין בהשטמות לדברי שאול מה"ק עה"ת (בפ בלק) ע"פ (במדיב"ד כ"ב ב) וירא את ישראל שוכן בשטביו ותהי עליו רוח אלקים, כותב, נראה לי ע"פ מה שנתחדש בזמנינו, שמצאו לאיש שנרצח ומת, ולא נודע מי הכהו, ורופא מומחה אחד ראה היטב בעין הנרצח על פרגר עסערונגס גלאז, ומצא צורת הרוצח חקק עליו, ומתוך זה הכיר מי רצחו, והנה כי כן נראה לי, שבלעם הי' לו עין רעה ארסיי, והי' כחו כי נחקק על מי שראה אותו עינו הרעה והזיק בארם שלו, ועיין רמב"ן חוקת (כ"א ע"פ ס) נחש נחושת, וע"כ כאשר שת אל

²³ ז"ל (סס); ויש מפרשים שהיה לבלעם עין רע וברעת עינו היה מזיק, וזהו ועלהו במות בעל וגו', אפס קצהו תראה וגו', וזה הענין הוא מפורסם מאד בדברי רבותינו ז"ל (ב"ב י"ג) לא מיסתפי מר מעינא בישא, ויש סוברים לומר כי זה הוא ענין רב פפא ורב הונא דיהבו עינא בר' חנינא בריה דרב איקא המוכר בברכות דאמרו חכימת כולי האי יהבו ביה עינא ונח נפשיה וכן דר' שמעון בן יוחאי דתלאי גביני עיניה כי היכי דליחזיה ועשהו גל של עצמות. וכן הוא במקומות רבים. ואמרו כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם או מיתה או עוני, וחלילה שאין זה מצד כח עין רע, אלא הוא בא לחכמים ממדת הדין, וידוע הוא למקובלים למה הוא זה הכח בעין, וזהו רמזו בפסוק אשר עין בעין נראה אתה ה', וזה בא להם מתורה שבעל פה ואינו עין הרע המזכר בדבריהם ז"ל על עיני בישא, שאמרנו והסיר ה' ממך כל חול. אמר רב זה עין הרע ואזדר רב לטעימה דרב סליק גבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעים ותשעה עין הרע ואחת דבר ארץ, והזהירו שלא יעמוד אדם בשדה חבירו בשעה שהוא בקומתה שלא יכנס בה עין הרע ושלא יפתח פתח כנגד פתח, וזהו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, ראה שאין תפתחיו מכוונין וכו'. וכבר אמרו חכמים ז"ל עיני גדול שהלחות הראשונות וכנסה בהם עין הרע על נשיתנו בפומבי, ועל זה הזהיר באחרוננו ואיש לא יעלה עמך. כע"ל.

²⁴ ז"ל הרמב"ן ז"ל (הראות מכח הה"מ, כמו שאני עתיד לכתוב. על כן יש לומר כי משם בא כח של עין הרע, וכן עיני ר"ע בגימטריא ד' מאות. ומצאית בתשובת שאלה של גאון כי עין הרע רובו נמצא בתלמידי חכמים ואינו ברוצם, וזהו שאמרו כל מקום שנתנו חכמים עיניהם מיד נשרף. ראה המאמר הנה איך הוא מסכים עם מה שכתבתי. ועוד אמרו כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני, ועין רע זה של תלמידי חכם רובו נמצא בשביל חלישת הדעת שהחכמה פוגעת באיש שהוא שמצער אותו ומחליש דעתו ומפסיק מן החכמה שהוא עוסק בה ומחשב אותה בלבו, כענין מה שאמר הכתוב בוקע עצים יסכן בן, כי החכמה הרעוק יסתכן בעצמו מפני כח החכמה שרואה אותו וחלש דעתו.

²⁵ כ"כ בעץ חיים (ש"י פ"א מ"ח): אבל עכ"ז מצינו קצת כח בהסתכלות העין כנראה בחוש העין בטבע כענין ביצת בת היענה שנולד האפרוח על ידי ההסתכלות זמן מה בלתי שתשב על הציצים לחממם כמו שאר העופות וזה יורה היות כח ממישת בהסתכלות העינים.

²⁶ דרשות חתם סופר חלק ג' עמ' פ"ג, הגהות עקבי סופר לשו"ת התעוררות תשובה סי' ל"א הענין ב'.

²⁷ ועי' בספר הברית לרבי אליהו מוילנא ז"ל (ח"א מאמר י"ד איכות החי - פרק ה) וז"ל, והנקבה תסתכל בעיניה על הציצים שלה בהתמדה ובהו תחמם אותם ותוציא אפרוחיה בראיה לבד. וכל משכיל על דבר זה יבין חומר פהם המסתכל בנשים ובעריות ויעצים עיניהם בראות ברע כי יש כח גדול בחוש הראות, ולכן אמר איוב בריית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה (איוב ל"א), והתנאים מיסדי התלמוד וחכמי המשנה בהיות כי שפרו זה החוש ולא פגמו מעולם את עיניהם לה לחם כח גדול בזה החוש עד שהיו ממייתים את הרעעו בהבטת לבד, כמוהו ב"ש פעמים רבות נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות, וזה הכח והעוז מסר הקב"ה לחסידיו ולחושבי שמו באמרו ר' בעיניך תביט ושלמות רשעים תראה (תהלים צ"א).

ועי' מש"כ לאור זאת בספ"ק אור לשמים (ליקוטים): וכלה פניה מכוסין כל יום החופה עד אחר היחוד, כדי שלא יסתכלו בה החיצונים ח"ו ויתאחזו ח"ו, כידוע כח ההסתכלות מה הוא כמו בת היענה שמולדת ולדיה בראיה על ביצים

בכעין זה¹¹¹.

וביתר ביאור האיך מייק העין הרע באופן טבעי, מצינו שני מהלכים:

א. על "עין הרע" כתב רבינו יונה¹¹² ש"אמרו חכמי הטבע מכל אשר לרעהו אויר עולה מן המחשבה ההוא ושורף

את הדברים שעויין בהם בעיניו הרע", ומבואר בספר 'תורת המנחה'¹¹³ לרבי יעקב סקילי שכל זה נובע מכך שהאדם בעינו הרעה חומד את אותו דבר לעצמו ואינו יכול להשיגו, ועל דרך המבואר בספר 'מאור באפלה'¹¹⁴ לאחד הראשונים, וכעין מה שכתב הרה"ק ממוז'זין ז"ע¹¹⁵ בספה"ק דברי ישראל¹¹⁶ על פי המבואר במשנת

המדבר פניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, ורצה להזיקם בעינו, ע"כ היה עליו רוח אלוקים ועינו נהפך לטוב ולא יכול להזיק, ע"כ.

¹¹¹ ע"י דברי הרמב"ן (במדרש כ"א ט): והנראה בעיניו כסוד הדבר הזה, כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, תסיר הנזק במזיק ותתפא החולי במחליא, כמו שהזכירו (מפלאות ויסע א) ביורה ד' ע"ץ (שמות טו כה) וכן בלח אילושע במים (מ"ב ב כא), וידוע מדרכי הרפואות, שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם, עד כי נשוכי הכלב השוטה וכן שאר הבהמות השוטות אם יביטו במים יראה להם שם בנאות הכלב או המזיק וימותו, כמו שכתב בספרי הרפואות ומוזכר בגמרא במסכת יומא (פד כ). וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך, שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם. וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדה, כי נשוך הכלב השוטה אחרי שנשטתה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי כלבים קטנים, ואם תעביר המים במטלית ותסננם לא תמצא בהם שום רושם כלל, וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם גורי הכלבים מתוארים, וזה אמת עולה בפלאי כחות הנפש. וכשיהיה כל זה כך, ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל, וצוה הקדוש ברוך הוא למשה לעשות להם דמות שרף, הוא הממית אותם.

¹¹² ז"ל (אבות פ"ב מ"א): רבי יהושע אומר עין הרע - פי' מי שאינו שמח בחלקו ועוין את חברו העשיר ממנו מתי יעשר עושר גדול כמוהו והוא גורם רע לעצמו. ולחברו כאשר אמרו חכמי הטבע. מכל אשר לרעהו אויר עולה מן המחשבה ההוא ושורף את הדברים שעויין בהם בעיניו הרע. גם בקרבו ישרף אחר שמתאוה לדברים שאין יכולת מצוי בידו לעשות המחשבה ההיא מלקבלת גופו כי יתקצר רוחו ומוציאתו מן העולם וזהו עין הרע שאמר ר' יהושע וראיה לזה הפי' על שאמר בכאן עין הרע בלשון זכר שזהו העוין ברע. ולמעלה אמר עין רעה שפי' על מדת הכילות שלא כדברי מקצת המפרשים.

וכן כתב רבי מתייהר היצהרי בפירושו (שם): ונמצא בחפוש בתלמוד (ברכות כ ע"א ועוד) שעין הרע הוא שם מונח על מי שהבטתו יזיק לזולתו, וזה הוא ההבדל שבין עין הרע לעין רעה. שעין רעה הוא חמדן שדואג בעצמו כשלא השיג, ועין הרע הוא המזיק לזולתו בארסיותו, והוא הקנא. אחר זמן ראיתי דומה לחלוק זה לר' יונה.

ואגב מילתא ראה מ"ש"כ בהון עשיר (שם): עין הרע. ולפעמים קורא אותו עין רעה בלשון נקבה. ולפי הנראה עין רעה בלשון נקבה, הוא מי שעינו צרה בשלו שלא היה רוצה להוציא ממנו, או בשל אחרים שלא היה רוצה שאחרים ירבו בממנו או במצות, וכדתנן (פ"ה מ"ה) הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים, יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו. וכנו מדה זו הרעה בלשון נקבה, להיות מדה זו הרעה של צרות עין מצויה בנשים כמשא"ל (ב"מ כ"ו א) שהאשה צרה עיניה באורחיה ויתנו עין מבאיש. ועין הרע לשון זכר, הוא מי שהנחש כרוך עליו, שבהסתכלותו בדבר מה משחית אותה, וכמאמרם ז"ל (שם קג א) שממאה מתיים, צ"ט מהם מתיים בעין הרע. והוא מהסתכלות אדם שיש לו עין הרע, וכמבואר בזהר (אחרי ע"ג טו) במעשה שהיה, וכינו הרוע זה בלשון זכר להיות דאין זה מצוי בנקבה להיותה רחמנית

יותר מהאיש, כדכתיב (איכה ד' ט) ידי נשים רחמניות. ומי יודע אם לא יהיה שמש מוכיח על שרשם הרע, היוצא מסמאל ונוקביה שהם דוגמת זכר ונקבה, נגע ורעה, ולפי זה אלו השלש מדות רעות הנוכחים במשנה זו, כשתדקדק היטב תמצא שמוציאים לאחריים מן העולם, שהעין הרע והיצר הרע והשנאה מוציאים לאדם ששולטים עליו אלו העניינים מן העולם. והיינו דלא תנן מוציאים אותו, אלא מוציאים את האדם, שהאיש היוצא מן העולם לא נזכר ברישא דמתניתין, ובוזה הראה לו התנא דטוב הוא לאדם שירחיק עצמו משלשה פגומים אלו שלא ישלטו עליו, שאם יתחברו אליו יוציאו אותו מן העולם.

¹¹³ וז"ל (פר' משפטים דרשה כה עמוד 275): ובלא תחמוד תלוי כל היזק שיבא לאדם מחברו על ידי ראיית העין, וכמו שאמרו רז"ל (בבא בתרא ב ב) אסור לאדם לעמוד על שדה חברו בשעה שהיא עומדת בקומתיה. והוא הדין לכל דבר תחמד למראה, שאסור להסתכל בו ולעוין בעין רעה, מפני שהוא מכלה ומשחית אותו בהבטת העין. ואמרו חכמי הטבע כי כשאדם מעיין בדבר תחמד למראה ומדביק מחשבתו באותו דבר ונפשו קשורה בו, אם אינו יכול להנות מאותו דבר שאינו יכול להשיגו, שהכל המחשבה עולה ושורף ומכלה ומשחית לדבר הנחמד וגם לחומד. ועל זה רמז שלמה במליצת השיר, (שה"ש ח' א) קשה כשאלו קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתי-ה, וזהו שיש הרבה מן החושקים שמגיעים לשערי מות כשאין משיגים לחשק לבם ולמה שתחמדו, וכענין שאמרו (סנהדרין ט"א ע"א) ימות ואל יספר עמה מאחורי הגדר.

¹¹⁴ וז"ל (פר' פסוקים): התבוננו אתם בעלי הדעת כמה שנאמר בשלשת הפסוקים הללו והם מי שבנה ולא גר, מי שנטע ולא אכל, מי שאינס ולא כנס, שאלו חזורים מעורכי המלחמה שלא ייהרגו ודעתם תלויה וקשורה בעיניו העולם הזה ומחשבותם שרודות באותם התענוגות שלא השיגום, ויהי קשרי נפשותהם תלויים בחוזק בעיניו מהחסרים ונוטים אליהם מאד שזה בטבע האדם דורשים התענוג הקרוב והדמיונות הנפסדים ונקשרים בהשגתם, מפני שהורגלו עליהם מקטנותם, ואם ימותו במלחמה תלכנה נשמותיהם למקום שהיו קשורים ויכרתו מחיי העולם הבא. לפיכך אמר יחזרו מעורכי המלחמה, עד שיחלש הקשר הגופני בהגיעם אליו, וזהו שזירזה עליו תורה כדי שלא יהא זה סבה לאבדן אותן הנפשות מן המטרה האלקית.

¹¹⁵ וז"ל (פר' יתרו ע"פ"א לא תחמוד): ואמר הענין הוא כך, דידוע (ע"י בזה"ק תרומה קמ"ד, א ופ"א אור החמה ד"ה תנין) כל הדברים שבעולם יש להם חיות שורש רוחני שמחיה את הדבר ההוא והוא עיקר החיות של הדבר, והכח הזה הוא רוחני, וגם הלב הוא רוחני, וכמו בגשמיות שלוקח דבר הגשמי בכלי אבר הגשמי, כמו כן ברוחני בהתמדה והתאוה שכלבו שהוא רוחני יוכל להוציא את שורש חיות הרוחני מן החפץ ההוא שחומד ומתאוה לו, והוא יותר חמור מלא תגזול, כי הגזול אינו לוקח אלא הגשמיות, אבל החומד הוא לוקח החיות שורש הרוחני קדושה המחיה אותו. והוא כפי מחללה מות יומת (להלן לא ד'), כיון שמחלל הקדושה מהדבר ההוא, וגם מזה בא שחללה מות יומתים זמן ארוך אף בגשמיות, כיון שאין לו חיות הרוחני. והסימן לזה מי שיש לו עינים לראות שאין לו להחפץ ההוא החן שהיה לו מקודם. על כן צריך אדם להזהר מזה, והוא מדברים שאדם דש בעקביה, עכדה"ק. ומזה יובן הענין עין הרע, ודי למבין.

החסידות בנוגע ל"עין הרע", וכפי שיתבאר בהמשך המאמר.

והרי זה כעין מה שהובא בספר פרדס יוסף²² בשם ספר 'תוספת ברכה'²³ ש"הביא דבבית המדעים חקרו אם אפשר עין הרעה לעשות פעולה ממשית בהבטה עמוקה, ולקחו איש אחד המחוייב מיתה והרעיבו אותו שלשה ימים רצופים, ואחר כך הניחו לנגד עיניו ככר לחם באופן שיוכל לראותו ולא להשיגו, וכראותו הככר שלח בו חיצי עיניו בהבטה עמוקה, כי מרוב צערו ורעבונו עד כי נלאה נשוא צערו ותאחזונו בולמוס, ואחר כך חתכו הככר ומצאו כי מלא רעלים וארסים חזקים, ויחליטו החכמים כי זה פרי ההבטה העמוקה של האיש הגיע לתוכו חיצי ארסו, ויש בכח ארסי בעין כמו שיש כח העלעקטרי ומגנטי והיפנטוזומי".

ג. "עין הרע" - ניצוצות היוצאות מן העין הבאות על ידי יסוד האש או כח הדוחה

ב. כתב הרשב"ץ בפירושו מגן אבות²⁴: "ואל תתמה מזה שיצאו ניצוצות מהעין מזיקין, שהרי אמרו חכמי הטבע כי האשה בתחילת נדוטה כשתסתכל במראה זכה של זכוכית יראו בה טיפי דם וכן יש בני אדם זכי החוש מתפעלים מעין הרע" ונעיי"ש שכתב שלכן ה"עין הרע" מזיק גם לעצמו, וכמש"כ המהר"ל²⁵.

וכתב המהר"ל²⁶ כי הוא ע"י יסוד האש - "כי עין הרע יש בו כח אשר שורף ומקבל האדם היזק מן המזיק בעל עין הרע אשר יש לו כח אש"י שורף".

ובספר הברית²⁷ כתב כי ה"עין הרע" פועל על ידי "כח הדוחה

²² וז"ל (ויקרא יא טו): וראיתי בפירוש יעב"ץ על מעמדות (יום א דף תל"ז ע"א ד"ה כל שבחא) על משנה כלים (פ"ז מ"ד) בחמישי אין טומאה חוץ מכנף העוז וביצת נעמית המצופה, וכתב שמעתי היהודים בארצות תוגרמא תולין ביצת הנעמית בבית הכנסת כדי לעורר אדם על הכוונה ולא יביט הנה והנה, כי כח היענה מחממת ביצתה בראייתה ומוציאה בדרך זה אפרוחיה, מכאן נראה מה חוש הראות פועל עם עוצם ההבטה והסתכלות, וזה ענין נאות לתפילה עכ"ל.

ובפרשת בלק (כ"ד, א) שוכן לשבטיו פירוש הטיל בו עינו הרעה, ועיין באב מציאת (ק"ד) הפלגו בענין עין הרע, ובתוספת ברכה (שמני י"א, ט"ז) הביא דבבית המדעים חקרו אם אפשר עין הרעה לעשות פעולה ממשית בהבטה עמוקה, ולקחו איש אחד המחוייב מיתה והרעיבו אותו שלשה ימים רצופים, ואחר כך הניחו לנגד עיניו ככר לחם באופן שיוכל לראותו ולא להשיגו, וכראותו הככר שלח בו חיצי עיניו בהבטה עמוקה, כי מרוב צערו ורעבונו עד כי נלאה נשוא צערו ותאחזונו בולמוס, ואחר כך חתכו הככר ומצאו כי מלא רעלים וארסים חזקים, ויחליטו החכמים כי זה פרי ההבטה העמוקה של האיש הגיע לתוכו חיצי ארסו, ויש בכח ארסי בעין כמו שיש כח העלעקטרי ומגנטי והיפנטוזומי עיין שם, ועיין פרדס יוסף ויצא (אות פ"ה דף תקע"ט).

²³ שמות יא טז.
²⁴ ז"ל (אבות פ"ב מ"א): רבי יהושע אומר הפירוש: רבינו משה ז"ל פירש, עין הרע כמו עין רעה שפירשנו למעלה (פ"ב מ"ט ד"ה ר' אליעזר אומר וד"ה עין רעה), שהוא הכליליות והוא מוציא את האדם מן העולם, שמתוך שהוא חרוץ לאסוף ממנו, וכינס עצמו לסכנות.

וזה הפירוש אינו נראה, שהרי למעלה יש, עין רעה, וכאן יש עין הרע, ומפורסם הוא בתלמוד שעין הרע הוא עין הרואה את חבירו או את נכסיו (ק"א) וכן בפרק השותפין שרצו (כ"ב ב, ב), אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה משום דקלי לה בעיניה, וכן אמרו בפרק אלו מציאות (כ"מ א) שאסור לטטוח טלית של אבידה בפני רבים משום עינא, ואמרו בפרק הרוואה (ברכות נ"ה, ב), האי מאן דמסתפי מעינא בישא, לימא מזדעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא, וכן אמרו בפרק הפועלים (כ"מ ד"א) ובפרק מי שמתו (ברכות כ"א) ובפרק יש נוחלין (כ"ב ק"ח, ב) וכן בפרק המקבל (כ"מ ק"ב א) אמרו, תשעה ותשעים מתים בעין הרע ואחד מת מיתת עצמו.

ואל תתמה מזה שיצאו ניצוצות מהעין מזיקין, שהרי אמרו חכמי הטבע כי האשה בתחילת נדוטה כשתסתכל במראה זכה של זכוכית יראו בה טיפי דם וכן יש בני אדם זכי החוש מתפעלים מעין הרע, ועל זה אמר כי מי שיש לו עין הרע על חבירו, יצא מהעולם מהרה. כי כמו שמוציא הבל מעיניו לשרוף את חבירו ונכסיו, כל שכן שהוא נשרף באותו הבל ותשלט בו הקנאה וירקבו

עצמותיו, שנאמר 'ורקב עצמות קנאה' (משלי י"ז, ט). וכן אמרו חכמים ז"ל, לעולם יראה אדם את ביתו של חבירו כמו שרואה את אשתו ואת בניו, שכל המנכיס עין הרע בממונו של חבירו מאבד את שלו, ולא עוד אלא אפילו הוא עצמו, שנאמר 'ורוח נכאה תיבש גרם' (משלי י"ז, כב), וכן אמרו באבות דרבי נתן (נ"ב פ"ג, ט), שלא תראה עינו של אדם עיקר בממונו של חבירו לא בבניו ולא בבנותיו ולא בצאנו ובבקריו ולא בכל מה שבידו. ויש משניות שגורסין עין רעה.

²⁵ וז"ל (דרך חיים אבות פרק א): וזה שאמר כי עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאת האדם מן העולם, כי האדם שהוא בעל עין הרע פועל ביותר בכח נפשו עד שהוא שורף הכל בעין שלו, וזה תגבורת נפשי יותר מן הראוי ובהו הוא יוצא לקצה אחד, שאין האדם נברא רק על השווי מגוף ונפש, ומה שהוא נוטה אל הקצה דבק בו ההעדד כמו שהתבאר לכך הוא מוציא את האדם מן העולם.

²⁶ ז"ל (חידושי אגדות למהר"ל ב"מ דף ק"ו ע"ב): והסיר ה' ממך וכו'. יש לך לדעת כי ארבע יסודות הם בעולם ובהם העולם נוהג בשווי, ועל ידם יוצא העולם מן השווי ומקבל האדם שנוי והוא החול. ומי שסובר והסיר ה' ממך כל החול יז עין הרע כי עין הרע יש בו כח אשר שורף ומקבל האדם היזק מן המזיק בעל עין הרע אשר יש לו כח אש"י שורף, וסבר כי יסוד האש עיקר שעל ידו

בא שנוי בעולם אשר יכח היסוד הזה.
²⁷ וז"ל (מאמר י"ז): ודע אחי ורואש כי כח הדוחה אשר שם הבורא יתברך בטבע האדם הוא דוחה תמיד אדים רעים עפושים המתהיים באדם בתמידות דרך נקבי העור של הגוף הנקרא פארוס חוץ לגוף ומעכב בו את הטובים אפילו דרך העינים שגם בהם יש פארוס, והעצמים האלה היוצאים מן העינים יזיק לכן אדם המונק לקבל יגרום הפסד ויזיק בגופו וברכושו.

וזה ענין רע לכל מראה עיני האנשים והנשים וכן היא אפילו דרך איש ישר בעיניו, ולכן לפעמים אפי' איש הטוב בעיניו יעשה הפסד לחבירו ויתן לו עין הרע אם אוהב אותו כנפשו והוא לא ידע ואשם, מפני כי האד היוצא ממנו הוא רע, מכל שכן אם אדם בטבעו בעל תכונה רעה ושכן רע יביט ותדע עינו באחיו וישא עיניו וירא ברכוש חברו ויפלא ויקנא בו, שמזיק מיאז כי הנשאר בו הוא רע מכל שכן היוצא ממנו, והנה הנגע עמד בעיניו בכל אשר יביט ירשיע ויגריע ויריע כי מגרעות נתן לבית או לאדם ויעשה רע בעיניו.

לכן שומר נפשו יזהר להיות בהצנע לכת בכל מעשיו. ואתה קורא משכיל לא תרחיק עשני זה ולא תלעג על זה הדבר כי אפי' הראשונים בשנים קדמוניות חששו לזה הרבה, כאשר אמר ליעקב למה תתראו (בראשית מ"ב, ו) וחז"ל דרשו על פסוק הנך הרה (שם י"ז) ששרה הכניסה עין הרע בעבורה של הגר והפילה עוברתה הראשון, ושרה עשתה זאת כדין מדה כנגד מדה עין תחת עין כי נאמר ותקל גברתה בעיניה (שם), ובפרק אלו מציאות אבדה לא ישחנתה על המטה משום עינא בישא, ובפרק מקום שנהגו אמרו חכמינו

כן קשה כיון שהוא בטבע כך לא שייך הרחקה שהרי דבר זה בטבע. וקושיא של כלום היא, אף על גב שהוא בטבע היינו מפני כי הוא נפש רעה ונפש רעה מזיק בטבע, אבל אם לא היה נפש רעה והיה מרגיל עצמו לטוב בסוף יוסר הטבע הרעה הזאת מן העין כי נפש רעה שלו הוא שמחזיק הטבע, ואם אחר כך מגיע היזק מעינו לא נקרא בעל מדת עין רעה, כי בעל עין הרעה רצה לומר נפש רעה כמו שאמרנו וכבר אינו נפש רעה".

ד. "עין הרע" - השפעת כוחות הנפש על גופים אחרים
ובאופן נוסף יש שפירשו את פעולת והשפעת ה"עין הרע" באופן רוחני, וכמש"כ בדרשות הר"י¹⁷ דכוחות הנפש של האדם יכולים לפעול גם על גופים אחרים, וכמו שכתב הראב"ד בספרו האמונה הרמה¹⁸ "שגם נפשות אשר הם בקצה השפל מן הפחיתות ישנו אותם, ויהיה נמשך מהתכונה אשר בנפשם כח יבוא אל הגשמים וישנה אותם, כמו שנמצא בעל העין הרע שיעשה זה".

וכמו שכתב החזון איש¹⁹ ש"מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של

אשר שם הבורא יתברך בטבע האדם", כי "כח הדוחה" זה "דוחה תמיד אדים רעים עפושים המתהווים באדם בתמידות דרך נקבי העור של הגוף הנקרא 'פארוס' חוץ לגוף ומעכב בו את הטובים, אפילו דרך העינים שגם בהם יש 'פארוס', והעצמיים האלה היוצאים מן העינים יזיק לבן אדם המוכן לקבל ויגרום הפסד והיזק בגופו וברכשו".

והוסיף שם לאור זאת: "וידוע תדע דבר נפלא כי בכי יותן עין הרע דרך החלון והזכוכית הוא יותר מסוכן ופועל רע יותר מאם היה מגיע על ידי עין רואה בלי חלון, כענין השמש העובר דרך זכוכית הגבנונית רצה לומר 'ברענן גלאז' ששורף בכל אשר יפול עליו הנקודה תיכף, לכן ראוי להזהר בחלון היוצא לרשות הרבים לעיני כל העם, וה' ישמור עמו ישראל לעד, וצל א"ל יהיה לנו כסות עינים, את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל".

ועדיין כתב המהר"ל²⁰ דכל ההשפעה הטבעית הזאת היא רק כאשר הנפש המסתכלת היא רעה, שרק אז מזיק בהבטתו, אולם יכול האדם לשנות את עצמו ולהרחיק עצמו מזה, וכלשונו של המהר"ל: "ויש מקשים שאם היה כוונתו במה שאמר עין הרע אותם שמזיקים בהבטה שלהם, כמו שתמצא הרבה מזיקין בראייה שלהם, אם

בגופות אחרים. וזוה המין הוא עיני עין הרע שהזכירו חכמים ז"ל (ברכות כ. נה: סוטה לו ב' ב"מ קז ב' סנהדרין צג א'). **וזה אינו מצד שלמות הנפש ומעלתה, אבל מצד כוונתה רעה, קנאית כפי כוחות השופעים עליה בעת הקשר בגוף.**

¹⁷ ד"ל (מאמר ב' עיקר 1): וכבר מצאנו ארסטו שיאמר בזה הלשון: הנה אנחנו באופן מה השכל הפועל. ואינו זר שהנפשות אשר הם בקצה העליון מהחשיבות ישנו הנמצאות, כי כבר נמצא שגם נפשות אשר הם בקצה השפל מן הפחיתות ישנו אותם, ויהיה נמשך מהתכונה אשר בנפשם כח יבוא אל הגשמים וישנה אותם, כמו שנמצא בעל העין הרע שיעשה זה. והאיש החשוב אשר הגיע אל גבול אשר יהיה בו גוזר על הנמצאות, ויכול לשנות עצמותם **שוני אמתי עצמותי לא במה שידמה אל אשר יראהו, הוא כאלו הוא מלאך.** כי הפרש בין הכשוף והפלאים, שהכשוף דמיון, והפלאים עיני קיים.

¹⁸ ד"ל "וה' החזון איש זצ"ל" (ח"ת"פ ב"ב ליקוטיו, סי' כא, עמ' רנה): שם יתבאר ביה רבנן עיניהו ונה נפשית. **מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים,** וכדאמר פסחים דף נ' ב' כיון דנפשי אפחזייהו שלטא בהו עינא, ובב"מ דף פ"ד א' לא מסתפי מר מעינא בישא, ושם (פ"ה) פרידה אחת של י' ביניכם כו', ושם (ק"ז ע"א) לא תזבין ארעא דסמיכא למתא.

בועשה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידו שמים וכל שלא נגזר עלי' בדין שמים לאבדן הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה, וכדאמר ב"מ ק"ז ב' דרב סליק לבי קברי כו' תשעין ותשעה בעין רעה והיינו כשנגזר עליהן מיתה ביה"כ הזדמן לפניהן עין רעה שגלגלה מיתתן, וכעין דאמרנו מגלה כ"ב ב' האו גרמא לי, וכן ראב"י כשהגיע זמנו ליפטר מן העולם ונגזר עליו זמנו לגלגלו מן השמים סיבת מותו ע"י הערת תמהון בלב רבנו, וכן הוא עובדא דר"ח ברי דר"א ברכות דף נ"ח ב'. ויתכן דכל שהאדם במעלה יתירה כל סגולותיו וחיבתו יתירות ועינו יותר פועלת והיינו דאמר יהבו ב"י רבנן עיניהו. והא דאמר רשב"ג פרידה אחת כו' אע"ג דבלא דינא לא מיית אינש, משום דשטן

ז"ל תגרי סימטא אינם רואים סימן ברכה לעולם, מאי טעמא דתהו בהו אינשי, ופירש רש"י ז"ל תגרי סימטא יושבים ומוכרים בשוק ועין שולטת בהם, ובוהור (פ"י אחרי מות) ז"ל ועל דא תנינן יסטי אדם אפי' ממאה ארחין ולא יערע כבר נבד דאית ליה עינא בישא עכ"ל.

וידוע תדע דבר נפלא כי בכי יותן עין הרע דרך החלון והזכוכית הוא יותר מסוכן ופועל רע יותר מאם היה מגיע על ידי עין רואה בלי חלון, כענין שמש העובר דרך זכוכית הגבנונית רצה לומר ברענן גלאז ששורף בכל אשר יפול עליו הנקודה תיכף, לכן ראוי להזהר בחלון היוצא לרשות הרבים לעיני כל העם, וה' ישמור עמו ישראל לעד, וצל א"ל יהיה לנו כסות עינים, את הטוב נקבל ואת הרע לא נקבל.

¹⁹ ד"ל (דרך חיים אבות פ"ק ב): וכאשר אמר צאו וראו איזה דרך שיתרחק ממנה, אמר רבי אליעזר עין רעה, כי העין רעה יש להתרחק ממנה ביותר, כי בהרף עין פועל העין פעולתו נותן עינו רעה באחר, ולפיכך זאת המדה יותר אפשר לעשות בה הרע לכך ראוי שיתרחק ממנה האדם. וזולת זה כי המדה הרעה היא תמא, כמאית את האדם לקנאה ולשנאה ולכמה ועבירות אשר עצמו מלספר, ולפיכך ממדה זאת יתרחק האדם.

ויש מקשים שאם היה כוונתו במה שאמר עין הרע אותם שמזיקים בהבטה שלהם, כמו שתמצא הרבה מזיקין בראייה שלהם, אם כן קשה כיון שהוא בטבע כך לא שייך הרחקה שהרי דבר זה בטבע. וקושיא של כלום היא, אף על גב שהוא בטבע היינו מפני כי הוא נפש רעה ונפש רעה מזיק בטבע, אבל אם לא היה נפש רעה והיה מרגיל עצמו לטוב בסוף יוסר הטבע הרעה הזאת מן העין כי נפש רעה שלו הוא שמחזיק הטבע, ואם אחר כך מגיע היזק מעינו לא נקרא בעל מדת עין רעה, כי בעל עין הרע רצה לומר נפש רעה כמו שאמרנו וכבר אינו נפש רעה.

²⁰ כך כתב שם (הדורש השמיני): כי יש לקצת הנפשות זה הפעולה, כי מאשר עצם הנפש הרוחני מושפע מהשכלים הנבדלים, חומר זה העולם התחתון מושועבד לנפש, והנפש תפעל בו. וכאשר הוא ידוע ומפורסם שכל נפש ונפש תפעל בגוף שלה, כאשר ישתנה מזג האדם כפי מחשבותיו והפעולותיו הנפשיות, כן אפשר שתמצא נפש פועלת, אשר לא תרשום בגופה לבד, אבל

ה. "עין הרע" – מסירת דין חבריו לשימים

וּכְתַב בַּעַל הַחֲרָדִים¹⁰¹ שאופן פעולת ה"עין הרע" הוא שעל ידי שמסתכל בעין רע על חבריו גורם שצד הסטרא אחרא יסתכל עליו בעין רעה ויקטרטג עליו, וכעין זה מוסבר בספר 'בתורתו של ר' גדליה' ש"עין הרע" פועל כדרך שפועל מסירת דין לשימים המוזכר בחז"ל¹⁰², דכאשר הוא מתפעל בממון חבריו, מביא הוא לכך שידונו בשימים אם אכן מגיע לו את אותו ממון על פי חוק הדין, ועל דרך מה שאמרו בירושלמי¹⁰³ ש"השטן מקטרטג בשעת הסכנה".

ויש לציין מה שיש שכתבו שמה שאמרו חז"ל בפסחים¹⁰⁴ "דלא קפדי – לא קפדי בהדיה" – קאי גם על עין הרע¹⁰⁵, ועל כן יש שכתבו לאור זאת שאין להקפיד כל כך על "עין הרע"¹⁰⁶.

¹⁰¹ וע"ע בפתח הדבר ח"ב (סי' קמא סק"ו). וכן יש לדחות בזה טעמו השנו של החיד"א בס' ברית יעלם שם.

¹⁰² וכבר נודע מ"ש הרמב"ם בתשו' (ירושלים תרצ"ד סי' קע), בדין קטלנית שאינו אלא על צד הניחוש והתמהון שינוקו בהן הגופות החלשים וכו'. וכו"ה בכ"מ (פכ"א מהא"ב הלכה א'). ואם כ' זאת על קטלנית שמבואר דינה בש"ס, כ"ש לצוואות ר"י החסיד שאין לחוש להם כ"כ, ואמרינן שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכן מצאתי בשו"ת מלמד להועיל (תארו"ח סי' קקא אות א', ותהא"ע סי' י"ט), שכ'; שאפשר להתיר בפשיטות לב' אחים לשאת ב' אחיות, ושכן הורה זקן הגאון מו"ר ר' עזריאל הילדסהיימר זצ"ל, ושכן מצא תשובה מהגאון מהר"ש סאלאנט מירושלים, בשם כמה גאונים, שאין לחוש כלל להתיר לב' אחים לשאת ב' אחיות. ע"כ. וע' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג (סי' יא). ע"ש.

¹⁰³ ואין לומר דבבב"ג צריכים לחוש לד' הר"י חסיד, ולא עבדינן פירוקא לסכנה, דחמירא סכנתא מאיסורא. זה אינו, שכבר כ' בשו"ת אמרי אש (תו"ד סי' ס), שלא אמרו חמירא סכנתא מאיסורא אלא בסכנה טבעית כגון ארס נחש וכיו"ב, אבל בסגולות שאין בהם סכנה ע"ד הטבע כגון צוואות ר"י החסיד לא אמרינן הכי. ע"ש. וכיו"ב כ' בשו"ת תורת חסד מלובלין (תהא"ע סי' ט). ע"ש. וכבר כתבתי בזה באורך בס"ד בשו"ת יביע אומר ח"ב (תהא"ע סי' ז), ע"ש. וע"ע בשו"ת הרמ"ן (תו"ד סי' פז) שהביא מ"ש האדני פז בהשמטות שאין לקרות שם הבן השני כשם הבן הראשון משום עין הרע, וכתב, שאין העולם מקפידים ע"ז ודלא קפדי לא קפדי בהדיה. וכמבואר ברש"י בדברי הימים א' (סי' א) שדוד המלך קרא שם בניו אלישעם ואליפלט כשם אחיהם שמתו. ושכ"כ בתשו' תורת נתנאל (סי' ב) מראיה זו עצמה. ואף ששם' חסידים סי' רמד נראה שיש חשש בזה. הרי אין כח ביד חכמים להחמיר נגד המפורש בכתוב, כמ"ש הט"ז יו"ד סי' קיז ובכ"ז, וע"כ כמ"ש הנוב"י תהא"ע סי' עט שריה"ח לא ציהו כן אלא לזרעו אחריה, שיעד ברוה"ק שהם צריכים לחוש לזה. משא"כ לאחרים אין קפידא וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת בית נפתלי (סי' סו), שהביא ג"כ מכתובות (פ"ט) שלרב חסדא היו ב' בנים בשם מר, אלא שהגדול נקרא מר קשישא והשני מר ינוקא. וע' בתוס' ב"ב (ב' ו'). ע"ש. וכן העיר בכל זה בשו"ת מעשה אברהם (תו"ד סי' פז). ע"ש. ולפ"ד החיד"א הנ"ל יש מקום לקיים דברי האדני פז.

אולם מתשו' האחרו הנ"ל שלא חששו לזה סיוע לדברינו שאף בזה"א אין לחוש ש"עין הרע במקום צורך מצוה. ובפרט בזה"א שקשים השידוכים לבני הישיבות וקשה לזווג כקריעת ים סוף. וכאן ע"י השידוך יש תקוה שיוכל להמשיך בלימוד התורה. וראויה היא שתגן אלף המגן. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ויתברכו בכל טוב אמן. והש"ת יאיר עינינו בתה"ק ויעב"א.

גשמים מוצקים", וממשיך שם: "ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומכל מקום הכל בידי שמים וכל שלא נגזר עליו בדין שמים לאבדן הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד מתגלגל הדבר לפעמים על ידי שימת עין תמהון על הדבר ועל ידי זה הוא כלה".

וביסוד ההשפעה הרוחנית שיש לאדם על זולתו כתב הגר"א דסלר¹⁰⁷ "שפעולת עין הרע מושרשת בעובדה שנפשות כל בני האדם קשורות ומעורות זו בזו, וחיהם תלויים זה בזה בשרשם הרוחני, ואם אחד מקנא בחברו ועינו צרה בו וכו' יתכן ויוכל לגרום על ידי זה למעט מחברו שפע החיים, וממילא יהיה יותר עלול לנזקים ולאסון". ויותר מזה חידש שם¹⁰⁸: "אבל זה שעל ידו היה לחברו צער של קנאה הוא גם כן נענש, ויכול להפסיד את עושרו".

¹⁰⁷ מקטרטג בשעת הסכנה, ואדם נידון בכל יום, וגם בדין יו"ד (סנהדרין ק"ח ב').

¹⁰⁸ להניחו אחרי טבע העולם ולא לעשות לו נס (סנהדרין ק"ח ב').

¹⁰⁹ כ"כ כתב מאהלו ד.

¹¹⁰ שם ג.

¹¹¹ חז"ל (מצות התלויות בא"י פרק ד): **הרואה את חבריו ומקנא בו משרה עליו עין הרע סמאל** וכ"ש אם מדבר עליו כמה טוב יש לפלוני והוא חברו של בלעם שראה את ישראל בעין הרע ואמר בפיו מה טובו אהליך יעקב כדפי' רשב"י ע"ה **מצא לשונו שלח פינסטין ועליו נאמר פיך שלחת ברעה הקליפה שנקראת נחש שדבר לשון הרע ומספר תמיד להזכיר עון.**

¹¹² ב"ק צג ע"א.

¹¹³ שבת פ"ב ה"ו.

¹¹⁴ סי' קע"ב.

¹¹⁵ כ"כ ר' משה פינשטיין ז"ל בקטע המובא להלן, וכן נראה מחידושי הר"ן

(ב"ב דף ג' ע"א) שכך איתא שם: וטעמ' דמילת' משום דחצר דהיזק ראייה דדידה משו' תשמישו של אדם הוא חמיר טפי, שהכל מקפידין בכך, אבל גנה

דמשום עין הרע בלחוד היא איכא דלא קפיד בהכי.

¹¹⁶ ראה מש"כ רבי משה פינשטיין ז"ל בספרו **אגרות משה** (אבה"ע ח"ג סימן כז):

בענין עין הרע, ודאי יש לחוש אבל אין להקפיד הרבה, כי בדברים כאלו הכלל מאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה. כהא דמציעו בזוגות בפסחים דף ק'. אבל אינו רואה בזה שאשה צעירה שהוא כדרך העולם להתעבר שיהיה

שייך עין הרע ואין להקפיד בזה. ובדבר הרמב"ם והמאירי ודאי לא יפגלו על הגמרא בדברים שחוששים לעין הרע, אבל אין להקפיד כל כך, ולא וגם רק

דבר שלא מצוי לפי דרך העולם שייך לחוש, לדברים מצויים. וידידו מברכו בכוח"ט, משה פינשטיין.

וראה עוד באריכות בשו"ת **יביע אומר** (חלק ד, אבה"ע סי' ז): **וה"נ לענין עין הרע שאין לחוש כ"כ בזה"א, ודלא קפיד לא קפדי בהדיה.** וכמ"ש הרמב"ם

בתשובה (ירושלים תרצ"ד סי' ר"ט), דבדואי שאני לן בין הניזק ראייה שהוא היזק גדול שלא יראהו חבריו וכו', ולכן צריך שיהיה גובה הכותל ד' אמות, משא"כ בין גנה לגנה שהוא היזק ראייה משום עינא בישא, והם רק דברי חסידות

שלא יעניין בו בעין רעה, משה"ה סגי בעשרה טפחים. ע"כ. וכו"ה במגדל עוז ובה"ח (פ"ב מה' סכנים ה"ט"ז). והגם שיש חולקים על הרמב"ם בזה, מ"מ מרן בש"ע ח"מ (סי' קמ"ג) פסק כהרמב"ם. וע"ע בערוך השלחן שם (אות ב'). ע"ש. וכיו"ב כ' בס' לשון חכמים (דף ז' ע"ד) בשם הרב נוהג צאנן יוסף, שאעפ"י שכ' המרדכי והתשב"ץ שאין מניחין לקרות ב' אחים לקס"ת בזה אחר זה משום עין הרע, וכ"פ בש"ע א"ח (סי' קמא ס"ז), מ"מ ראה בעיר אחת שלא הקפידו ע"ז, וחכם העיר לא מיחה, ואף הוא אמר דלא קפיד לא קפדי בהדיה. ע"ש.